

Харламов Михайло Іванович, аспірант кафедри історії України Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна.

Розвиток індустріально – технічних шкіл в УСРР у 1921– 1929 рр.

20 – ті рр. ХХ ст. були складним періодом для молодого радянської української республіки. Кризові явища охоплювали економічне та суспільне життя УСРР. В особливо важкому становищі знаходилася промисловість нашої держави. У зруйнованому стані знаходилося багато підприємств, велика кількість кваліфікованих робітників промисловості загинуло чи виїхало за кордон під час першої світової та громадянської воєн.

Сучасні історичні дослідження майже не торкаються питань розвитку професійно – технічних шкіл промислового спрямування того періоду. Розгляд даних проблем має актуальний характер і для сучасного українського суспільства, адже використовуючи досвід наших вчених та освітян можна поступово покращувати ситуацію в галузі індустріальної освіти України.

Перед новою більшовицькою владою на початку 20 – х рр. ХХ ст. стояло вкрай важке і необхідне завдання: відновити та зробити ефективними і прибутковими найважливіші галузі промисловості, підготувати достатню кількість кваліфікованої робочої сили.

На урядовому рівні країни Рад було вирішено, що якщо професіональних робітників промисловості дуже мало у наявності, то необхідно швидкими темпами випускати нові робітничі кадри з молоді, що будуть спроможні вирішувати найважливіші питання розвитку народного господарства. Політика професіоналізації освіти почала впроваджуватися на територіях, що були під контролем більшовицької влади, в тому числі і на Україні.

Слід відзначити, що з метою створення сприятливого політичного клімату для більшовиків на Україні, уряд РРФСР вирішив проводити політику фіктивної “автономізації” для нашої країни. Початком цієї політики можна вважати

угоду між РРФСР та УСРР, що була підписана 28 грудня 1920 року. Тоді представники Російської республіки В. Ульянов – Ленін і Г. Чичерін, з одного боку, і один з керівників України Х. Раковський – з другого

З цією метою на початку 20 – х рр. ХХ ст. Народним комісаріатом освіти УСРР було прийняте рішення про перехід всієї освітньої системи на професійно – технічний профіль. Усі колишні середні навчальні заклади, а також новоутворені повинні були бути перебудовані за галузями народного господарства, і повинні були поставити собі конкретні завдання підготовки кваліфікованих робітників. Уся система професійної освіти базувалася на двох головних основах - індустріально – технічній (переважно в містах) та сільськогосподарській (на селі).

Виходячи з цього будувалися базові галузі професійно – технічної освіти: індустріально – технічна та сільськогосподарська. І лише похідними від цих двох основ були соціально – економічна, педагогічна, художня та медична галузі освіти [1, с.13]. На базі колишніх старших класів утворювалися спеціальні професійні школи з різними напрямками. Одним з найважливіших типів цих шкіл була індустріально – технічна професійна школа, що була створена для покращення ситуації у вітчизняній промисловості.

Згідно генерального плану розвитку українського головного комітету з професійної та спеціально – наукової освіти (Укрголовпрофос) індустріально – технічні школи, повинні були готувати кваліфікованих робітників для роботи на підприємствах держави. Але це було дуже важко зробити, з багатьох об'єктивних та суб'єктивних причин.

По – перше, майже усе устаткування, виробничі матеріали, навчальна література, лабораторії колишніх реальних училищ та гімназій були залишені за освітньою системою шкіл соціального виховання, індустріальні професійні школи залишалися без матеріальної та навчально – виховної бази [2, с.15].

По – друге, дуже не вистачало спеціальних приміщень для роботи шкіл, а також кваліфікованих вчителів, адже після громадянської війни країна лежала в

руїнах, а для нових професійних шкіл потрібні були нові викладачі не тільки з педагогічним талантом та високою робочою майстерністю, але й з новим більшовицьким сприйняттям світу, щоб їх вихованці ставали свідомими будівниками комуністичного суспільства.

По – третє, держава не могла в повній мірі фінансувати розвиток освіти взагалі, та будівництво індустріально – технічних професійних шкіл зокрема через брак коштів, що виділялися з республіканського та союзного бюджетів.

По – четверте, українські освітяни створили власну систему освіти, що суттєво відрізнялася від російської, тому керівники освіти російської республіки гостро критикували український Народний комісаріат освіти (Наркомос), заважали його діяльності та намагалися впливати на хід професіоналізації освіти в Україні.

Слід сказати, що випускники цих професійних шкіл України не мали права одразу вступати до технікуму чи інституту промислового профілю. Згідно концепції Наркомосу УСРР вступати до вищих навчальних закладів, якими в той час вважалися і технікуми, мали право лише люди з високою робочою кваліфікацією та великим стажем роботи на виробництві. [3, с.10].

Випускники індустріально – технічних шкіл обов'язково мали проходити виробничу практику та працювати в якості робітника на підприємстві. Один з керівників української освіти у 20 – х рр. ХХ століття Я. П. Ряппо з цього приводу висловлювався, що уся реформа народної освіти, і в особливості професійної освіти повинна проходити під знаком пристосування школи до життя, що об'єднання шкільної теорії з трудовою практикою повинно відбуватися, як в самій школі (кабінетах , лабораторіях, навчально – виробничих підприємствах), так і поза школою – у вигляді екскурсій виробничої практики та стажування. Наголошувалося на тому, що виробнича практика і стажування учня мало являти собою два етапи єдиного практичного процесу, де молода людина ознайомлювалася з технічними операціями та отримувала певні навички роботи на виробництві [4, с.34].

Професійні школи промислового спрямування завжди мали чітку мету та завдання – підготовку робітника певної спеціальності, на основі якої і будувалася уся навчальна робота. З огляду на стан справ в республіці наголошувалося, що особливості та обсяг навчальних програм у індустріально – технічних школах будуть обумовлені дійсним станом справ промисловості країни, і дивлячись на зміну ситуації в країні програми та устрій шкіл могли змінюватися.

З 1922 року з огляду на важкий стан розвитку економіки уряд української республіки був змушений ввести плату за навчання у професійних школах УСРР взагалі та у індустріально – технічних школах зокрема. Згідно постанови Колегії Наркомосу від 28 серпня 1922 року плата за навчання у профшколах була встановлена мінімальна, у порівнянні з платою за навчання у технікумах та інститутах.

Були встановлені розміри платні для людей, що користувалися пільгами та тих, що сплачували кошти за навчання у повному обсязі. Тридцять відсотків учнів індустріально – технічних професійних шкіл повністю звільнялися від плати за навчання. Від цієї плати повністю звільнявся переважно пролетарський прошарок населення, що мав революційні, суспільні, партійні чи військові заслуги та знаходився у скрутному матеріальному становищі.

До такої категорії людей відносили:

1. Членів комуністичної партії, що вступили в неї не пізніше 1921 року;
2. Дітей військовослужбовців до 18 років;
3. Робітників освіти та їх утриманців (діти, брати, сестри до 18 років);
4. Робітники, що отримували зарплатню нижче десятого розряду сімнадцяти розрядної тарифної сітки;
5. Люди, що отримували державні стипендії;
6. Члени профспілок, що отримували зарплатню нижче 6 розряду [5, с.17].

Згідно таблиці розподілу норм платні за навчання у 1922 році у професійних школах індустріально – технічного профілю тридцять відсотків учнів сплачували за освіту за пільговим тарифом, тобто 18 золотих карбованців у рік, сорок відсотків молоді сплачували за навчання повний тариф, це складало 36 золотих карбованців у рік, і тридцять відсотків учнів звільнялися повністю від плати за навчання спеціальним циркуляром Наркомосу за № 138 від 14 вересня 1922 року [6, с.7].

З початку 20 – х рр. ХХ століття мережа професійних шкіл промислового спрямування почала швидко зростати і на кінець 1921 року становила 265 шкіл по всій республіці. З огляду на об’єктивні причини розвитку економіки в той час більшість новоутворених індустріально – технічних шкіл не могли нормально функціонувати і змушені були зачинятися. Відбувався так званий ефект “перевиробництва” професійних шкіл. До середини 20 – х рр. ХХ століття мережа цих навчальних закладів значно скоротилася. За даними на 1925 рік кількість промислових професійно - технічних шкіл складала вже 141 одиниця. [7, с. 711].

На протязі наступних кількох років відбувалося значне покращення роботи шкіл, адже ситуація в країні стабілізувалася. Наркомос УСРР спромігся добитися кращого фінансування для професійної індустріальної освіти, в тому числі і для фінансування індустріально – технічних професійних шкіл. Закупалися необхідне устаткування і матеріали, замовлялися сучасні методичні підручники та посібники, покращувалися умови для роботи викладачів шкіл тощо.

У 1929 році кількість промислових шкіл в Україні становила 157 навчальних закладів, з яких щорічно випускалося близько 26 тисяч кваліфікованих робітників, що могли якісно виконувати роботу на виробництві.

У 1929 році Раднаркомом СРСР було прийняте рішення про уніфікацію усіх освітніх систем радянських республік, в тому числі і української. Усі навчальні заклади всього СРСР перебудовувалися за зразком освітньої системи Російської республіки. Таким чином індустріальні професійні школи України

перестали існувати, як самобутнє освітнє утворення, яке змогло підготувати достатню кількість робітників для вітчизняної промисловості, що, в значній мірі, допомогли вивести країну з глибокої економічної кризи.

Список джерел і літератури.

1. Производственная программа Укрглавпрофобра на 1922 год. - Х.: Изд. Наркомпроса, 1922.- 120 с.
2. Ряппо Я. П. Советская профшкола, ее место и значение в системе просвещения и в нашем народном хозяйстве. – Х.: ДВУ, 1926. – 52 с.
3. Временное положение о профессионально-технических школах. – Х.: Изд. Наркомпроса, 1922. – 41 с.
4. Центральний державний архів громадських об'єднань України. - Ф. -1. - Оп. 20. – Спр. 1856. – С. 34.
5. Центральний державний архів громадських об'єднань України. - Ф. -1. - Оп. 20. – Спр. 1778. – С. 17.
6. Материалы по хозяйственному закреплению учебных заведений профессионального образования.- Х.: Изд. Наркомпроса, 1922.- 13 с.
7. Сірополко С. Історія освіти в Україні. – К.: Наукова думка, 2001. – 713 с.